

ТРАДИЦІЙНІ І НОВІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ОНОМАСТИКИ

УДК 811.161.2'373.232

З УКРАЇНСЬКОЇ ОЙКОНІМІЇ ЖИТОМИРЩИНИ: ЕТИМОЛОГІЧНІ КОМЕНТАРІ

Ольга Карпенко

*Інститут української мови НАН України,
відділ історії української мови та ономастики,
вул. Грушевського, 4, 01001, Київ, Україна,
тел. (044) 279-56-72*

На основі історичних джерел розглянуто становлення низки ойконімів Житомирщини – одного з найдавніших теренів східного слов'янства. Запропонований етимологічний аналіз назв населених пунктів спрямований на отримання різнопланової лінгвістичної інформації досліджуваного регіону. Ономастичний матеріал, який знаходить підтримку на рівні апелятивів, сприяє окресленню ареального поширення досліджуваних назв, а також відновленню локальних апелятивів та антропонімів.

Ключові слова: ойконім, антропонім, апелятив, етимологія, словотвірна модель.

Останнім часом у славістиці все більше уваги надається історико-етимологічним дослідженням, орієнтованим на широке коло завдань, у першу чергу щодо вивчення культурної спадщини слов'ян. Важливу роль у питанні реконструкції матеріальної та духовної культури слов'ян відведено пропріальній лексиці, стійкість та консервативність якої допомагає заповнити прогалини за відсутності апелятивів.

Ойконімікон України, який вміщує переважну частину слов'янських фактів – антропоніми різного періоду виникнення (зі значною часткою праслов'янських композитів), географічні терміни (подекуди втрачені), лексичні факти (зокрема, діалектні), які дозволяють зробити окремі узагальнення щодо формування системи української мови, відіграє важливу роль для реконструкції слов'янської архаїки в цілому. Ойконіми, як правило, непоодинокі, вони здебільшого характеризуються повторюваністю на різних слов'янських теренах, що зумовлено не тільки міграційними рухами слов'ян, але й спільними законами, за якими утворювалися назви поселень в конкретних соціальних умовах певної історичної доби. Разом із тим унікальність, територіальна обмеженість назви – не обов'язкове свідчення її прадавності або іншомовного походження; в окремих випадках спрацьовувала дія фонетичних змін, яка призводила до деетимологізації назви. Ойконімооснови приховують не тільки багаті лексичні ресурси, вони демонструють історичні зміни на різних рівнях мови.

Успіх етимологічного дослідження онімів загалом і ойконімів зокрема визначається правильним встановленням первісної форми в колі численних варіантів. Така можливість

досягається завдяки вивченню історичних фіксацій кожної окремої назви, шляхом порівняння її з аналогічними онімами інших слов'янських територій. Навіть за відсутності перейменувань практика дослідження різночасової варіативності показала можливість формування різних типів деривації одного оніма.

У запропонованому дослідженні продовжуємо опис назв поселень Центрального Полісся, формування яких здійснювалося поступово на ґрунті протослов'янської та слов'янської культури і яке було зумовлено безперервним заселенням цією місцевості слов'янською людністю здавна. Разом із тим досить непростим залишається питання датування населених пунктів, що пов'язано з відсутністю джерел ранньописемних часів із території Житомирського Полісся. Навіть найдавніші відомі нам назви, поміж них літописні – *Овруч*, *Іскоростень* тощо, і такі, що з'явилися у протоукраїнський період – *Житомир*, дійшли в пізніших редакціях. Тексти пам'яток XVI–XVII ст. сприяли констатації вже існуючих ойконімів і таких, що виникли в зазначений період, тому намагання здійснити класифікацію ойконімів за існуючими писемними джерелами не може дати суцільно позитивних результатів. На нашу думку, визначені хронологічні рамки більшості онімів взагалі досить хиткі. Це щораз підтверджує будь-яке нове видання історичної пам'ятки, яке дозволяє поглибити датування досліджуваної назви. Щодо цього, можливо, доцільно пригадати досить стримане ставлення до питань класифікаційних схем О.М. Трубачова: „Схильність до класифікації і схематизму спонукає дослідника поділяти факти на релевантні та іррелевантні (несуттєві, менш важливі), при цьому останні він часом випускає й тим самим наче перевищує власну компетенцію, ..., і закінчує тим, що вивчає вже не об'єктивну данність, а власну схему” [38, с. 296].

Поява кожної назви – не випадковість, а певна закономірність, зумовлена вже існуючим топонімійним контекстом відповідної доби. Якщо вона випадає із загальної системи – це, можливо, привід говорити про суспільно-історичні зміни основ. Зрозуміло, що такі зміни часом як досить повільні, так і швидкоплинні. Важливо, що за будь-яких історичних умов, формування ойконіма підпорядковане лінгвістичним чинникам – це словотвірна модель, фонетичні особливості, ареальна поширеність. Таке триєдине вивчення ойконімів відкриває шлях для відтворення давніх найменувань.

Природні умови важкопрохідного й малодоступного залісненого прип'ятського Полісся визначило появу давнього племені *деревян* < **dervjane*, букв. ‘люди, які жили в лісах’, пов'язаного з дв.-руськ. хоронімом *Дерева*. Підтримка для нього досі простежується в апелятивній лексиці, пор. укр діал. мн. *дерéва* ‘посадка дерев’, ‘поодинокі дерева’ [42, с. 38], ‘невеликий ліс’, ‘лісосмуга’, ‘зарослі дерев’, ‘лісонасадження в центрі населеного пункту’ [12, с. 67–68], рос. *дерева́, древа́* – мн. від *дéрево, дрéво* ‘найкрупніша й висока рослина, яка вигонює від кореня один пень або стовбур, і складається із деревини, деревних волокон, які надають їй щільність і міцність’ [13, I, с. 382], блр. діал. *дзéрава* і *дзéраво* ‘дерево (матеріал)’ [33, с. 142]. Аналогічний тип поселень у лісах властивий для польсько-полабського племені *деревян*, мешканців земель за Ельбою (Лабою), пор. помор. *Dravene*, ст.-полаб. *Drewiani* [46, 3, s. 61]. Для утворення із суфіксом *-ськ-* – *Деревська* п'ятина в Новгородській землі, найімовірніше, слід передбачати хоронім або топонім **Дерева*. Концентрація східнослов'янських і західнослов'янських етнічних осередків визначає пошуки етногенетичних зв'язків між цими осередками з урахуванням спільного типу поселення.

Розлоге етимологічне гніздо **derv-* на території Українського Полісся реалізувалося у назві м. *Деревиць*. Літописи пов'язують цей ойконім із подіями XIII ст.: „и пойма грады ихъ. *Деревиць* Гоубинъ. и Кобоудъ”, 1241 р. [25, II, с. 792], проте ця дата не дає відповіді про час появи ойконіма на географічній карті. Структурна характеристика також не

допомагає в цій ситуації, оскільки відомо, що суфікс **-itj-* назвах східних слов'ян сформувався ще до утворення давньоруської держави [34, с. 17]. Назва *Деревичь* – суфіксальне утворення з суфіксом *-ичь* від хороніма *Дерева*, згаданого під Х ст.: „послуша ихъ Игорьъ. иде в *Дерева* в дань” 945 р. [24, I, с. 54], букв. ‘ мешканці Дерев’.

Це давнє місто деревлян співвідносять із сучасними ойконімами Любарського р-ну Житомирської обл. – *Великими Деревичами* або *Малою Деревичкою* [див.: 14, с. 49]. З огляду на те, що с. *Великі Деревичі* фіксується значно раніше за *Малу Деревичку*, а також зважаючи на його структурне оформлення за допомогою суфікса *-ичі*, припускаємо можливість його ототожнення із ойконімом *Деревичь*. За відомими нам джерелами він фіксується з XV ст.: „на *Деревичи*”, 1449 р. [19, с. 112], наступна згадка датується 1601 р. „въ селе ... *Деревичохъ*” [2, VI/1, с. 290]. Множинна форма назви *Деревичи*, як і попередня *Деревичь*, фактично не змінила своєї мотивації ‘ті, які живуть у деревах, тобто в лісах’. Географічні назви на *-ичі*, за спостереженням О.А. Купчинського, не виражають кількісних відношень і не мають значення множинності в системі протиставлення числових форм, хоч формально можуть представляти категорію числа [17а, с. 48]. Тільки в XX ст. ойконім стає складеним – *Великі Деревичі*: означення мотивоване прикметником *великий* у мн. і вжите з метою диференціації щодо с. *Мала Деревичка* у тому ж р-ні.

До кола наведених слов'янських назв залучаємо субстантивованій відад'єктивний літописний гідронім на *-ьн-*, пор. 1231 р. „и гониша до рѣкы *Деревное*” [25, II, с. 49]. Його континуанти прослідковуються в укр. *дерівня* ‘ліс, дерева’, ‘зрубані дерева, ліс для будівництва’ [30, 1, с. 369], рос. діал. *деревный, -ая, -ое* ‘вкритий деревами’ [29, 8, с. 13]. Сучасна назва гідроніма – *Деревичка* л. Случі п. Горині п. Прип'яті [31, с. 167]. Утворена вона за допомогою суфікса *-ка* від ойконіма *Деревичь* або *Деревичі*. Інша його назва – *Лісна*, мотивована прикметником *лісний (-а) < ліс*, із букв. значенням ‘річка, яка протікає в лісі’.

Основа *Дерев-* простежувалася ще в ряді назв населених пунктів Житомирщини: хх. *Деревичька Церква*, *Деревичький Ліс* (відомий ще під назвою *Великий Ліс*), с. *Деревці* (нещодавно відселене у зв'язку з аварією на ЧАЕС), найменування якого пов'язане з назвою жителів за місцем проживання. На сучасній карті, в Баранівському р-ні, фіксується ойконім *Деревичина*, відомий у 1941 р. під назвою *Деревичя* [3, с. 260] – утворення з суфіксом *-иця*, пор. також укр. *деревичя* бот. ‘кривавник’ [15, 2, с. 36]. Шкода, що назви, пов'язані з характерним для лісової території Українського Полісся давнім типом поселень, зникають.

Дертка – с. Романівського р-ну. Вважається, що поселення засвідчене в джерелах лише з XIX ст.: *Dertka*, 1867 р. [20, с. 26; 45а, II, s. 8]. Історичні пам'ятки дозволяють поглибити його існування та скорегувати історичну форму: „въ селе *Деркахъ*”, 1601 р. [2, VI/1, 290], *Дертка*, 1888 р. [37, I, с. 258]. Поселення *Дертка* фіксується ще під 1629 р. [4, с. 124], проте при досить ранньому датуванні поселення, О.І. Баранович подає назви в сучасному звучанні.

Первісна назва *Дерки* (мн.) у своїй основі, найвірогідніше, зберігає лексичне значення, відомого на Поліссі підсично-вогненого терміна землеробства *дерки*, пор. блр. діал. *дзеркі* ‘те, що легко здирається’ [40, 2, 15], сюди ж укр. префіксальна лексема *задерки* ‘задирка коло нігтя’ [15, 2, 41] ~ псл. **derti* (вар. **dъrati*), **dъrō*, **derō*. Згодом назва зазнала модифікації. Варіант *Дертка* утворився унаслідок субстантивації та онімізації прикметника *дерткій -á* (~ укр. *дерткій* ‘шерехатий’ [15, 2, 41], *деркій* ‘шерехатий, шершавий, нерівний’ [16, I, с. 278], рос. діал. *дёркий* ‘міцний, тривкий’, *дёркой* ‘такий, що добре

здирається, роздирається’, пор. сталий вираз *дёркая дорога* ‘дорога, на якій дуже рветься взуття’ [29, 8, с. 24], блр. діал. *дзеркі* ‘який легко дереться’ [40, 2, 15].

Поміж аналогів укажемо *Дертка* – ойконім в Ізяславському р-ні Хмельницької обл. [41, с. 301], *Дзёртка* – ойконім в Октябрському р-ні Гомельської обл. [27, с. 59].

Значна кількість сучасних ойконімів Житомирської області вторинні за походженням.

Звернемося до назви *Горонаї* – с. у Любарському р-ні. Вона має виразне відантропонімне походження, пор., наприклад, рос. антропонім *Горунай* [цит. за: 43, с. 123] < **Горонай*, і регулярно простежується в історичних документах із кінця XVIII ст.: *Норонаіе*, 1789 р. [2, V/2, вып. 2, с. 617]. Разом з тим, аналогічні ойконіми не фіксуються на території східних слов’ян, що нашоує на думку про фонетичне переосмислення ойконіма. На початку століття назва поселення трапляється у формах: *Рупаіе*, 1724 р. [35, с. 169] і *Уропаіе*, 1734 р. [там само, с. 259] < **Оропаіе*, які вказують на руйнування анлаута, зокрема втрату початкового приголосного, а також різну вокалічну рефлексію вихідного голосного *о*. Аналогічна фонетична зміна, яка вказує на втрату початкового *в-* і подальше його заступлення *г-* протезою, прослідковується в укр. *горобей* < *воробей*, пор. укр. діал. *воробей* ‘горобець’ [18, с. 49], що сягає псл. **vorbьjъ*; укр. *горобей* = *горобець* [30, 1, с. 314], безперечно, вторинне явище, можливо, через стадію **оробей*, пор. укр. діал. *оробей* [18, с. 41], *оробейко* ‘горобець, птах’ [5, с. 264]. Відповідно стосовно мотивації укр. антропоніма *Горобей* пор. вище згадане *горобей*.

Таким чином, відсутність аналогів апіорі вказувала на вірогідність для ойконіма первісної форми *Воронаї*. Підтвердження цьому знаходимо в одному з актів Житомирського гродського уряду XVII ст.: „до села *Воронаіе*”, 1635 р. [1, с. 149]. Це найраніше відома нам фіксація назви поселення, яка дозволяє мотивувати її первісну форму антропонімом *Воронай*, пор. ст.-укр. *Воронай*, 1575 р. [2, VIII/6, с. 428], Романь Григорьевъ *Воронай* – козак ніжинський, 1660 р., ст.-руськ. Васюк *Ворынай* Дмитрієвъ сынъ Нармацкаго, 1495 р. [39, с. 96], блр. *Воронай*, XVI ст. [6, с. 82], сучасне укр. прізвище *Воронай* [10, с. 28], блр. *Варанай* [6, с. 82]. Мотивацію антропоніма розкриває апелативна лексика, пор. укр. *воронай* ‘буркотун’ [15, 1, с. 429], блр. *воронай* ‘сліпець’ [23, с. 66], блр. діал. *варанай* ‘нікчемна, безглузда людина’ [32, 1, 283]. Прізвище *Воронай* знайшло закріплення в ойконімах *pluralia tantum* як в Україні, так і за її межами, переважно в Білорусі: *Воронаї* – с. у Липоводолинському р-ні Сумської обл. [41, с. 249], *Воронаи* – нп у колишній Вітебській, Мінській та Могильовській губ. [47, II/1, с. 198]. Крім того, воно реалізувалося в основах численних географічних назв без деривації та в різному суфіксальному оформленні на всій території східних слов’ян [див.: там само].

Як свідчать ономастичні факти, в даному разі ойконіми та антропоніми, поширеність відпадиння приголосного *В-* в анлауті та заступлення його *Г-* протезою – явище не поодинокі на досліджуваній території.

Гаранівка – с. Андрушівського р-ну. Відоме з першої половини XVII ст.: „do domu rozw. *Arapowka*”, 1624 р. [48, XXI, s. 342], *Narapowka*, 1683 р. [2, VI/1, Прил. с. 153], *Narapowka*, 1754 р. [36, с. 45]. Оскільки письмової фіксації щодо існування ойконіма **Вороповка* не зафіксовано, вихідною вважаємо форму (з відпадинням губного *В-* на початку слова) *Arapowka* – утворення на *-ов-к-а* від антропоніма *Arap*. Останній знайшов активну реалізацію в ойконіміконі Росії, пор. назви населених пунктів: *Arapy*, *Arapova*, *Arapovka*, *Arapino* та ін. [47, I, с. 163].

Прізвище *Arap* < **Varap*, яке успішно розглядається в гнізді **Vorp-* [див. детальніше про нього: 43, с. 120–123] й нині часто трапляється в різних регіонах України [див.: 9]. Фіксується воно також у формі *Orap*, пор. Олена *Orap* – м. Київ [власний запис] < **Voran*.

В іменнику України активно представлений варіант із протетичним Г- – *Гаран* [див.: 9], який дозволяє пояснити мотивацію ойконіма *Гаранівка*. Свідченням реальності існування форми **Варан(a)* може бути суфіксальне прізвище *Варанина* [там само].

Корчмище – с. в Андрушівському р-ні. Фіксується із середини XVIII ст.: *Karczmiska*, 1754 р. [36, с. 61], „w karczmie Karczmiskiej”, 1765 р. [2, V/2, вып. 1, с. 8]. Згодом основу ойконіма оформлює суфікс *-иц(a) < -иц(e)*: *Karczmiszcza*, 1778 р. [2, V/2, вып. 1, с. 308], *Корчмище*, 1846 р. [28, с. 187].

Відомо, що вже О.О. Потебня припускав вірогідність того, що первісне значення слова *корчма* ‘двір на корчемному місці’ [26, с. 35]. Тільки згодом, як зазначає Г.О. Богатова, господарства на корчванні стали дворами готельного типу, “корчма обростала господарством, поступово перетворювалася на заїжджий двір” [7, 80–81].

На час утворення ойконіма лексема *корчма* < псл. *кѣрѣта* [44, 13, с. 212] мала сформоване значення ‘заїзду з хмільними напоями та їжею, пияцтвом та веселощами’. Первісну форму *Karczmiska* утворено за допомогою суфікса *-ицьк-*, ужитого для підкреслення зневажливого відтінку, від апелятива *корчма* (з вокалічною рефлексцією вихідного *-ѣr-* > *-ar-*). Можливо, для мешканців поселення, розташованого поруч із корчмою, таке сусідство не завжди приносило радість.

Зміна суфіксального оформлення призвела до якісно нового сприймання найменування. Форми *Корчмица / Корчмище* мотивовано апелятивами *корчмище (-ица)*, утвореним за субстантивованою моделлю. Суфікс *-ище (-ица)* надав їм виразного просторового значення із вказівкою на місце, де щось знаходиться чи знаходилося, пор. рос. діал. *корчмище* ‘місце, де була корчма’ [29, 15, с. 33].

Лукішки – с. в Овруцькому р-ні. Вивчення ойконімікону Житомирської обл. показало, що тільки незначна кількість найменувань населених пунктів дійшла до сьогодення в незмінній формі. До них можна долучити й згадану назву. Засвідчується вона вже на початку XVII ст. як невеликий двір або дворець: „dworzec Łukiski pod m. Owruczem”, 1613 р. [48, XXI, s. 205], *Łukiszki*, 1711 р. [35, с. 63], *Łukiszki*, 1754 р. [36, с. 169].

Щодо походження назва прозора: мн. форма від особового антропоніма **Лукішко* < *Лука* [37а, с. 198]. У живому мовленні він не засвідчується. До словнику І.І. Трійняка введено як реконструйоване (без вказівки на джерело реконструкції) [там само]. Ойконім *Лукішки* може слугувати за таке джерело.

Мишковичі – с. в Овруцькому р-ні. Відоме з середини XVI ст.: *Мышковичи*, 1545 р. [2, IV/1, с. 44], „z ... dzierzenia wsi Myszkowicz”, 1617 р. (48, XXI, s. 592), *Miszkievicze, do Miszkiewicz, Miszkiewiczze*, 1719 р. [2, VI/2, с. 32–34], *Myszkowicze Hejewickie i Pokalewickie*, 1902 р. [45а, XV/2, s. 365]. Первісна форма – множинне утворення на *-овичі* (вжитого на позначення колективу осіб) від антропоніма *Мышка*, пор. ст.-укр. Аврамъ *Мышка* – овруцький староста, 1599 р. [39, с. 262], пор. ще рід Калениковичів (*Мишковичів*) на Київщині, кін. XIV – поч. XVII ст. [45, с. 164], сучасне укр. прізвище *Мишка* (в Україні 13 носіїв) [В]. Згодом простежується варіантність палатальних формантів *-ович / -евич*.

У складених варіантах *Myszkowicze Hejewickie* другий компонент – похідне з суфіксом *-ськ-* від контактного ойконіма *Гесвичі* (пізніше с. *Гасвичі*; нині не існує), *Myszkowicze Pokalewickie* – суфіксальне утворення від с. *Покалів* у цьому ж р-ні.

Смолівка – с. Коростишівського р-ну. Фіксується у джерелах з I-ої половини XVII ст.: „до слободы новоє, названое Смоло(в)ки; слобо(д)ка, на(з)ваная Смоло(в)ка”, 1639 р. [17, с. 214], *Smoluwka*, 1778 р. [2, V/2, вып. 1, с. 314], *Smolowka*, 1787 р. [2, V/2, вып. 2, с. 502].

Найімовірніше – дегідронімне утворення, пор. р. *Смолівка* (вар. *Смоловка*) п. Буймару л. Ів’янки п. п. Тетерева п. Дніпра; Коростишівськ. р-ну Житомирськ. обл. [31 с.

512], пор. 1639 р. „чере(з) ре(ч)ку Смоловку” [17, с. 214]. Гідронім утворений на базі прикметника *смоловий* < *смола*, пор. укр. *смоловий* ‘сосновий’ [30, 4, с. 159], діал. *смолове болото* ‘болото з іржавою водою’ [22, с. 52–53], рос. діал. *смоловый* ‘смоляний, смолистый (про дрова, пні тощо)’ [29, с. 31], блр. діал. *смоловы* ‘сосновий’ [40, 5, с. 63] (із суфіксом *-к-*).

Тільки згодом ойконім адаптовано за аналогією до пізніх утворень на *-ів-к-а*.

Судацька – с. у Чуднівському р-ні. За свідченнями історичних джерел сучасна назва – вторинна. Вона відома як: *Sidaczowka*, 1754 р. [36, с. 153], *Siedaczowka*, 1778 р. [2, V/2, вып. 1, с. 316], *Sidaczowka*, 1784 р. [2, V/2, вып. 2, с. 398]. Словотвірний тип на *-ов(-ів)-к-а* від антропоніма *Сідак*, пор. сучасне українське прізвище *Сідак* [11, с. 213]. Щодо апелятивної підтримки пор. рос. діал. *сидак* ‘вечірнє зібрання літніх людей для спільної розваги’, ‘досвітки молоді’ [29, 37, с. 279] (~ *сидіти*). Модифікація ойконіма пізня, властива для ХХ ст.: *Содацька*, 1914 р. [8, с. 715], з подальшим переходом кореневого *о > у* – *Судацька*, 1923 р. [21, с. 154].

Залучений матеріал дозволив зробити висновки та припущення щодо часу виникнення окремих ойконімів. Зрозуміло, що збільшення джерельної бази, зокрема за рахунок нових пам’яток, може розширити інформацію, яка стосується первісних форм, уточнити хронологію, додати нові варіанти найменувань.

1. Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р., 1635 р. / Підг. до видання В.М.Мойсієнко. – Житомир, 2004.
2. Архив Юго-Западной России, изд. Временною комиссиею для разбора древних актов [...]. – Київ, 1859–1914. Ч. I–VIII.
3. Адміністративно-територіальний устрій Житомирщини 1795–2006 роки: Довідник / Упоряд. Р.Ю. Кондратюк, Д.Я. Самолук, Б.Ш. Табачник. – Житомир, 2007.
4. *Баранович Ол.* Залюднення України перед Хмельниччиною. Ч. 1: Залюднення Волинського воєводства / Ол. Баранович. – Київ, 1930.
5. *Білецький-Носенко П.* Словник української мови / Підг. до. вид. В.В. Німчук; відп. ред. К.К.Цілуйко. – Київ, 1966.
6. *Бірыла М.В.* Беларуская антрапанімія. 2: Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі / М.В. Бірыла. – Мінск, 1969.
7. *Богатова Г.А.* Вопросы номинации и лексикографическое описание слова (Из истории слова корчма) / Г.А. Богатова // Древнерусский язык: Лексикология и лексикография / Отв. ред. Р.И. Аванесов. – Москва, 1980.
8. Весь Юго-Западный край: Справочная и адресная книга по Киевской и Волынской губерниям / Сост. юго-западным отделением Российской экспортной палаты под общим наблюдением проф. М.В. Довнар-Запольского. – Київ, 1914.
9. Вся Украина – жители. Режим доступу: <http://www.nomer.org/allukraina/>.
10. *Горпинич В.О., Бабій Ю.Б.* Прізвища Середньої Наддніпрянщини (Словник) / В.О. Горпинич, Ю.Б. Бабій. – Дніпропетровськ, 2004.
11. *Горпинич В.О., Корнієнко І.А.* Прізвища Дніпровського Припоріжжя (Словник) / В.О. Горпинич, І.А. Корнієнко. – Дніпропетровськ, 2003.
12. *Громко Т.В., Лучик В.В., Поляруш Т.І.* Словник народних географічних термінів Кіровоградщини / Т.В. Громко, В.В. Лучик, Т.І. Поляруш. – Київ; Кіровоград, 1999.

13. *Даль В.И.* Толковый словарь живого великорусского языка / В.И. Даль. – Москва, 1981. Т. I.
14. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / Відп. ред. О.С. Стрижак. – Київ, 1985.
15. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / За ред. О.С. Мельничука. – Київ, 1982–. Т. 1.
16. *Желехівський Є.* Малорусько-німецький словар / Є. Желехівський. – Львів, 1886. Т. I.
17. Книга Київського підкоморського суду (1584–1644) / Підгот. до вид. Г.В. Боряк, Т.Ю. Гирик, Л.З.Гізцова та ін.; відп. ред. В.В. Німчук. – Київ, 1991.
- 17а. *Купчинський О.А.* Найдавніші слов'янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень (Географічні назви на **-ичі**) / О.А. Купчинський; відп. ред. Л.Л. Гумецька, Я.Д. Ісаєвич. – Київ, 1981.
18. *Лисенко П.С.* Словник поліських говірок / П.С. Лисенко. – Київ, 1984.
19. Литовская метрика. Т. I. Ч. I: Книга записей // Русская историческая библиотека. – Санкт Петербург, 1910. Т. XXVII.
20. *Лутай Майя.* Краю мій рідний...: Короткі нариси з історії населених пунктів Романівського району / М.Є. Лутай; за ред. В.В. Власенка. – Житомир, 2006.
21. Материалы по административно-территориальному делению Волынской губернии 1923 года. – Житомир, 1923.
22. *Никончук М.В.* Матеріали до лексичного атласу Української мови (Правобережне Полісся) / М.В. Никончук; відп. ред. А.М. Залеський. – Київ, 1979.
23. *Носович И.И.* Словарь белорусского наречия / И.И. Носович. – Санкт Петербург, 1870.
24. Полное собрание русских летописей. – М., 1962. Т. I. Лаврентьевская летопись и Суздальская летопись по Академическому списку. Фототипическое воспроизведение 2-го изд. 1926/1928 г.
25. Полное собрание русских летописей. – М., 1962. Т. II. Ипатьевская летопись. Фототипическое воспроизведение издания 1908 г.
26. *Потебня А.А.* К истории звуков русского языка / А.А. Потебня. – Варшава, 1883. Ч. IV
27. *Рапанович Я.Н.* Слоўнік назваў населеных пунктаў Гомельскай вобласці / Я.Н. Рапановіч. – Мінск, 1986.
28. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся / Собр. Л.И. Похилевич. – Біла Церква, 2005.
29. Словарь русских народных говоров / Под ред. Ф.П. Филина и Ф.П. Сороколетова, С.А. Мызникова. – Москва; Ленинград Санкт Петербург, 1965 – 2016 . Вып. 1– 49.
30. Словарь української мови / Упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. – Київ, 1907– 1909. Т. 1–4.
31. Словник гідронімів України / Ред. колегія: А.П.Непокупний, О.С. Стрижак, К.К. Цілуйко. – Київ, 1979.
32. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча / Рэд. Ю.Ф. Мацкевіч. – Мінск, 1980–1986. Т. 1–5.

33. *Сцяшковіч Т.Ф.* Матэрыялы да слоўніка Гродзенскай вобласці / Т.Ф. Сцяшковіч. – Мінск, 1972.
34. *Тарановский Ф.В.* Соображения о суффиксах, входящих в состав западно-русских фамилий и названий сел и деревень в Белоруссии / Ф.В. Тарановский // Филологические записки. – Воронеж, 1892. Вып. II. С. 13–17.
35. Тарифи подимного податку, сеймикові лауди і люстрації Київського воєводства першої половини XVIII століття / Опрац. Конрад Жеменецький при співпр. Євгена Чернецького, Пшемислава Юзвікевича і Віолети Шимчик. – Біла Церква, 2014.
36. Тариф подимного податку Київського воєводства 1754 року / Опрац. Конрад Жеменецький, вступ укр. переклав Євген Чернецький. – Біла Церква, 2015.
37. *Теодорович Н.И.* Историко-статистическое описание церквей и приходоу Вольнской епархии / Н.И. Теодорович. – Почаев, 1888. Т. I.
- 37а *Трійняк І.І.* Словник українських імен / І.І. Трійняк; відп. ред. І.М. Желєзняк. – Київ, 2005.
38. *Трубачев О.Н.* Славянская этимология и праславянская культура / О.Н. Трубачев // Славянское языкознание. X Международный съезд славистов. София, сентябрь 1988. Доклады советской делегации / Отв. ред. Н.И. Толстой. – Москва, 1988.
39. *Тупиков Н.М.* Словарь древнерусских личных собственных имен / Н.М. Тупиков. – Санкт Петербург, 1903.
40. Тураўскі слоўнік / Рэд. А.А. Крывіцкі. – Мінск, 1982–1987. Т.1–5.
41. Українська РСР: Адміністративно-територіальний устрій на 1 січня 1987 р. / Відп. ред. В.І.Кирненко, В.І. Стадник. – Київ., 1987.
42. *Шийка С.В.* Словник народних географічних термінів Ровенщини / С.В. Шийка; відп. ред. О.П. Карпенко. – Тернопіль, 2016.
43. *Шульгач В.П.* Нариси з праслов'янської антропонімії / В.П. Шульгач. – Київ, 2015. Частина II.
44. Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд / Под ред. О.Н. Трубачева и А.Ф. Журавлева, – Москва, 1974 – 2016. Вып. 1– 40.
45. *Яковенко Н.М.* Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна) / Н.М. Яковенко. – Київ, 1993.
- 45а. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Warszawa, 1880–1902. Т. I–XV.
46. Słownik prasłowiański. – Wrocław etc., 1974. Т. 1.
47. Russisches geographisches Namenbuch / Berg. von M. Vasmer. – Wiesbaden, 1962–1980. Bd I–X.
48. Źródła dziejowe. – Warszawa, 1876–1897. Т. I– XXII.

Стаття надійшла до редколегії 10. 05. 2017
доопрацьована 30. 07. 2017
прийнята до друку 25. 08. 2017

UKRAINIAN TOPONYMY OF ZHYTOMYR: ETYMOLOGICAL COMMENTS

Olga Karpenko

*Doctor of Philology, leading scientific researcher of the onomastic department
of the Institute of Ukrainian language of the NAS of Ukraine
4 Hrushevsky Street, 01001, Kyiv, Ukraine
Tel. (+38 044)- 279-56-72
e-mail: olga.petrivna.karpenko@gmail.com*

On the basis of historical sources, we consider the evolution of a number of oikonyms of Zhytomyr region which is one of the oldest territories of the East Slavs. We propose the etymological analysis of the names of settlements aimed at obtaining diverse linguistic information concerning the studied area. Oikonomikon of this region, which contains a large part of the Slavic facts, namely, anthroponyms that occurred in the different historical periods, geographical terms (some of which disappeared), lexical facts (in particular dialectical), which allow making some generalizations about the formation of the Ukrainian language, plays an important role in the reconstruction of the Slavic archaic as a whole. The onomastic material is supported at the level of the appellative and promotes the study of the areal distribution of the studied names, as well as the restoration of local appellatives and anthroponyms.

Surely, in the study, we paid attention to the connection of the name of the settlement, with its history of existence, to the most ancient known name of the settlement, and to evolutionary change of its name. Since the oikonyms are not mostly isolated, they tend to repeat in different Slavic territories, however, it should be noted that the uniqueness of the name is not a mandatory evidence of an ancient oikonym or borrowing the name from a foreign language. In some cases, some names were de-etymologized due to the action of phonetic change. The base of the oikonyms hide not only the rich lexical resources, they demonstrate historical changes at different levels of the language.

Attempts to realize a classification of the oikonyms on the basis of the existing written sources not always give completely positive results. Defined chronological frameworks of some onyms remain quite shaky because of the lack of the sources.

Keywords: oikonym, anthroponym, ethnonym, appellative, etymology, word-forming model.